

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ ПРАЦІВНИКІВ-МІГРАНТІВ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ

Г. БОРЩЕВСЬКА,
старший викладач кафедри цивільного права Запорізький національний університет,
м.Запоріжжя, Україна

SUMMARY

The work gives considerations to issues related to the concept of social rights and interests of workers-migrant as an object of international protection. Value and place of social rights in human rights system are determined. Social rights of workers-migrant are enshrined in many international acts of various levels and in the domestic law of states and are a system, which is provided with security and protection.

Keywords: social rights and interests, human rights, worker-migrant, object of protection, international protection.

* * *

В статье рассматриваются вопросы, связанные с понятием социальных прав и интересов работников-мигрантов как объекта международной защиты. Определяется значение и место социальных прав в системе прав человека. Социальные права работников-мигрантов закреплены в многочисленных международных актах разных уровней и внутреннем законодательстве государств и представляют собой систему, которая обеспечивается охраной и защитой.

Ключевые слова: социальные права и интересы, права человека, работник-мигрант, объект защиты, международная защита.

Соціальні права для більшості пересічних громадян є більш значущими ніж, наприклад, політичні чи громадянські. Виходячи з реалій сьогодення людину в першу чергу займають питання здоров'я, пенсій, допомог, житла, сім'ї, заробітної плати. Стосовно працівників-мігрантів, то значна їх частина опиняються в маргінальних та уразливих ситуаціях, тому що правовий простір трудової міграції є досить обмеженим, в той же час попит, що існує на трудових мігрантів не забезпечується відповідними заходами в сфері управління міграцією.

Реалізація ефективного захисту соціальних прав працівників-мігрантів забезпечує не тільки успішну їх інтеграцію в суспільство країни, що приймає, але й значні валютні надходження у країну за рахунок грошових переказів працівників-мігрантів з-за кордону. Так, за даними Національного банку України грошові перекази за I квартал 2012 р. складають 1,63 млрд. \$ або 4,4 % ВВП, а за II – 1,78 млрд. \$ або 4% ВВП [1].

Проблематиці прав людини і громадянина приділяли увагу та внесли вагомий вклад у розробку зазначених проблем української правової наукової школи, теоретичні дослідження таких вчених-

правознавців як В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, В.В. Копейчикова, О.В.Марцеляка, М.І.Матузова, М.Ф. Орзіха, В.П. Петкова, С.О. Погрібного, П.М. Рабіновича, М.О. Самойлова, В.О. Селіванова, В.В. Стефанюка, Ю.С.Шемшученка, О.М. Якуба та інших. Водночас соціальні права та інтереси працівників-мігрантів, що закріплені в актах універсальних та регіональних міжнародних організацій, об'єктом самостійних досліджень не становились.

Метою даної статті є дослідження питань, пов'язаних із визначенням поняття соціальних прав та інтересів працівників-мігрантів як об'єкту міжнародного захисту.

У сучасному світі права людини стали не тільки об'єктом регулювання, але і захисту не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства.

У захисті прав та інтересів вирізняють наступні елементи: 1) його об'єкт, тобто те, що підлягає захисту; 2) форми захисту; 3) засоби захисту; 4) порядок захисту, тобто процедурні та процесуальні заходи здійснення захисту. Незважаючи на їх тісний взаємозв'язок, всі ці елементи мають відносно самостійний характер, оскільки можуть існувати окремо. Але ця самостійність є відносною в тому розумінні, що кожен з перерахованих елементів за своїм обсягом, змістом і характером визначається іншими елементами [2, с.62-63]. В цьому полягає їх єдність і системність. Ключове місце в ній займає чітке визначення поняття об'єкту захисту.

Під поняттям «об'єкт захисту» ми розуміємо явище, предмет, особу, на які спрямовані певні дії, заходи, що охороняють, запобігають шкідливим наслідкам.

В контексті нашого дослідження об'єктом захисту висту-

пають соціальні права та інтереси працівників-мігрантів.

У загальному розумінні права – це можливості людини діяти певним чином або утримуватись від певних вчинків з тим, щоб забезпечити своє нормальне існування, свій розвиток, задоволення власних потреб. При цьому саме ті можливості, без яких людина не може нормально існувати, і є основними правами [3, с.11].

Б.Л. Назаров вважає, і з його точкою зору ми погоджуємося, що права людини – це певні рівні соціальні можливості для окремих осіб та їх об'єднань щодо задоволення ними своїх природних і соціальних потреб та відповідних вимог, котрі визнаються й охороняються суспільством, державою та міжнародним співтовариством і гарантії яких забезпечують гідний і справедливий, вільний і відповідальний розвиток та активну участь особистості у різноманітних суспільних, у тому числі правових, відносинах [4, с. 40]. Але не всі потреби були визнані як «права» й отримали статус «прав», тому цілком закономірно, що в науковій літературі та законодавстві вживається термін «права та інтереси» [5, с.10].

10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла розроблену Комісією ООН з прав людини Загальну декларацію прав людини. Загальна декларація вперше закріпила перелік політичних, соціально-економічних та культурних прав людини. У 1966 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Пакт про громадянські та політичні права і Пакт про економічні, соціальні та культурні права, які набрали юридичної сили у 1976 р. Загальна декларація прав людини та міжнародні пакти складають Міжнародний білль прав людини (чи Хартію прав людини), що покладає на держави обов'язок

забезпечити здійснення закріплених у цих документах прав всіма необхідними засобами, в тому числі й правовими.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини склалися поступово. Спочатку були закріплені лише парламентські і політичні права, потім – економічні і соціальні. Саме вони і були конкретизовані у національному законодавстві держав [6, с. 103].

Система прав та свобод людини і громадянина, що гарантується Конституцією України, розроблена з урахуванням вищезазначених міжнародно-правових актів. Таким чином, на конституційному рівні закріплюються загальнолюдські цінності, що встановлені сучасними міжнародними стандартами в галузі прав людини [7, с.21].

Всі права та свободи людини і громадянина прийнято поділяти на особисті; політичні; економічні; соціальні та культурні.

До особистих (або громадянських) відносяться природні права, якими наділяється або може наділятися кожна людина незалежно від наявності чи відсутності у неї правового зв'язку із конкретною державою (громадянства). Це право на життя, гідність і особисту недоторканість, особисту свободу тощо.

Політичні права та свободи в сукупності визначають статус людини як суб'єкта суспільно-політичних відносин: право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право брати участь у управлінні державними справами, право на мирні збори, мітинги, вуличні походи та демонстрації та ін.

Економічні права стосуються важливих матеріальних інтересів особи: право приватної власності, право на підприємницьку діяльність, право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу

та об'єктами права державної та комунальної власності.

До основних соціальних прав належать: право на працю; на страйк, на відпочинок; на соціальний захист, на житло, на достатній життєвий рівень; на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування; на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

Культурні права стосуються реалізації людини в культурній і духовній сферах. Розвиток духовності та культури особи значною мірою залежить від можливостей, які надає їй держава, розвивати, задовольняти та втілювати в життя свої культурні та духовні потреби. До них відносяться: право на освіту, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на свободу світогляду і віросповідання.

Якщо розглядати права людини в широкому значенні, то ми повинні погодитись із думкою професора П.М.Рабіновича, що всі права людини є соціальними. Але у міжнародних актах застосовується термін «соціальні права» в спеціальному значенні, чим підкреслюється особливість цієї групи прав на відміну від інших. Під соціальними правами розуміють права людини і громадянина у соціальній сфері, що полягають у набутті соціальних благ, володінні, користуванні й розпоряджанні ними та їхньому захисті або вчиненні певних дій у цій сфері [8, с. 127].

У філософській та юридичній літературі багато уваги приділено розкриттю поняття „інтерес”. Малєїн Н.С. звернув увагу на те, що у деяких нормативних актах, перш за все процесуального характеру, називаються два об'єкти захисту: „права” та „інтереси, що охороняються законом”. В той же час законні ін-

тереси – це категорія головним чином матеріально-правова, розглядається як прагнення до досягнення благ, володіння якими дозволено та забезпечуються правовими можливостями. Не всі інтереси закріплюються як суб'єктивні права, а лише найбільш значимі й типові. Розходження між суб'єктивним правом і законним інтересом вбачається у гарантованості й негарантованості законом інтересів, у можливості негайної реалізації та у відсутності такої можливості [9, с. 30-31]. Законний інтерес відображається у нормах непрямої дії, тому він породжує правовідносини загального, а не конкретного типу. Інтерес – це право, яким володіють всі, а не конкретний суб'єкт. Він виступає як елемент правоздатності. На підставі такого роду інтересів виникають конкретні правовідносини [9, с. 32-33].

Суб'єктивне право є мірою можливої поведінки, що визначає встановлену законом або не суперечну йому можливість реалізації, задоволення інтересів. В цьому вбачається взаємодія інтересів та суб'єктивних прав. Право надає можливість задовольняти інтереси. Порушення прав призводить до обмеження інтересів, виникає інше право – на відновлення попереднього становища, компенсацію, відшкодування збитків, застосування відповідальності, тобто на задоволення інших інтересів. Таким чином, права та інтереси – взаємопов'язані, але не однорівневі категорії [10, с. 18-19]. Існує взаємозв'язок: інтереси забезпечуються правами, але й права потребують практичного забезпечення.

Найбільш широкий спектр соціальних прав людини закріплений у Європейській соціальній хартії, яка підписана в Турині в 1961р. та була переглянута у Страсбурзі в 1996 р. Крім на-

званих вище міжнародних актів, соціальні права закріплюються в конвенціях Міжнародної організації праці, Європейському кодексі соціального забезпечення (Рада Європи, 1964 р., переглянуто в 1990 р.), Хартії основних прав працівників (ЄС, 1989 р.), Хартії основних прав Європейського Союзу (ЄС, 2000 р.) тощо. Згідно з цими актами до основних соціальних прав належать: право на працю; на відпочинок; на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї; на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування; на соціальне забезпечення; на освіту; на житло; на охорону і допомогу сім'ї; на захист материнства; на охорону і допомогу дітям та підліткам. Цей перелік уточнюється в інших міжнародних актах та в національному законодавстві [5, с.14].

Так, до системи соціальних прав і свобод Конституція України відносить: право на соціальний захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50); свободу шлюбу та рівності прав і обов'язків у шлюбі та сім'ї (ст. 51); право рівності дітей у своїх правах (ст. 52).

В контексті досліджуваної проблеми до соціальних прав працівників-мігрантів, які закріплені в міжнародно-правових актах, ми можемо віднести: право на працю та гідні умови праці; право на рівні можливості та рівне ставлення; право на відпочинок; право на охорону здоров'я, медичну допомогу; право на соціальне забезпечення; право на житло; право на охорону материнства; право на

допомогу та сприяння з боку соціальних служб приймаючої держави; право залишати територію країни, громадянами якої вони є; право на допуск на територію іншої країни з метою здійснення оплачуваної діяльності після отримання на це дозволу і необхідних документів; право трудящого-мігранта на возз'єднання сімей; право на допомогу та сприяння з боку служб працевлаштування; право відповідну інформацію про помешкання, умови та можливості возз'єднання сім'ї, характер роботи та іншу; право на соціальну допомогу; право на звернення у компетентні суди та адміністративні органи відповідно до законодавства приймаючої держави; право на отримання допомоги з боку будь-якої особи на їхній вибір у випадках захисту своїх прав, яка має право надавати таку допомогу згідно із законодавством цієї держави, наприклад у спорах з роботодавцями, членами їхніх сімей або третіми сторонами; право на правову допомогу на таких самих умовах, як і власним громадянам, а у випадку цивільного чи кримінального судочинства – можливість отримання допомоги усного перекладача, якщо вони не розуміють мову, що використовується у суді, або не розмовляють нею; право на допомогу та сприяння з боку соціальних служб приймаючої держави та з боку органів, що здійснюють свою діяльність у суспільних інтересах приймаючої держави, а також на допомогу з боку консульських установ їхньої держави походження; право на повторне працевлаштування у разі втрати роботи з незалежних від працівника-мігранта причин.

Ці права закріплені в основних міжнародних документах, що регламентують захист прав працівників-мігрантів та членів їх сімей - Міжнародній Кон-

венції ООН 1990 р. про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей, Європейською конвенцією про правовий статус трудящих-мігрантів (1977 р.) та Конвенції МОП 1949 р. № 97 «Про працівників-мігрантів», Конвенція 1975 р. № 143 «Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення» та Рекомендація 1975 р. № 151 «Про працівників-мігрантів», Конвенції 1925 р. № 19 «Про рівноправність громадян країни та іноземців в галузі відшкодування працівникам під час нещасних випадків», Конвенції 1947 р. № 82 «Про соціальну політику на територіях поза метрополії», де є спеціальний розділ IV «Положення про працівників-мігрантів», Конвенції 1958 р. № 110 «Про умови праці на плантаціях», де є розділ «Найом, вербування і працівники-мігранти», Конвенції 1962 р. № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики», Конвенції 1962 р. № 118 «Про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення».

Таким чином, підсоціальними правами працівників-мігрантів ми розуміємо надану та нормативно закріплену можливість реалізувати свої здібності та забезпечувати себе та членів своєї сім'ї засобами для існування та розвитку, а під соціальними інтересами працівників-мігрантів – систему соціальних потреб працівників-мігрантів та членів їх сімей, реалізація яких нормативно не гарантована, але це впливає із загальних правових засад. Основні соціальні права працівників-мігрантів закріплені у різнорівневих міжнародних актах, їх перелік не є усталеним. Регулювання суспільних відносин передбачає не тільки визна-

ння за суб'єктами певних прав, але й забезпечення їх правової охорони та захисту.

Література:

1. Украинцы из-за границы перевели денег на 4% ВВП // Экономическая правда. – 26 сентября 2012 г.
2. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників : дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Лагутіна Ірина Вікторівна – О., 2007. – 206 арк. – Бібліогр.: арк. 183-206.
3. Рабинович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П.М. Рабинович. – Харків: Вид-во «Право», 1997. – 154 с.
4. Права человека : история, теория и практика : учеб. пособие / отв. ред. Б.Л. Назаров. – М.: Руслит, 1995. – 304 с. – (Программа «Обновление гуманитарного образования в России»).
5. Право соціального захисту України [Текст] : навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К.: Знання, 2008. - 663 с. - ISBN 978-966-346-482-4 : 120.00 р. - К.: Знання, 2005. – 615 с. ISBN 966-346-041-5.
6. Теорія держави і права. Академічний курс [Текст] : Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
7. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / За редакцією академіка НАН України Шемшученка. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.
8. Мірошніченко Ю. Проблеми забезпечення верховенства Конституції України в питаннях соціальної держави / Ю. Мірошніченко // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. - №3. – С.125-133.
9. Малєин Н.С. Гражданский закон и права личности в СССР [Текст] / Н.С.Малєин. – М.: Юрид. лит., 1981. – 345 с.
10. Ойгензихт В.А. Формы обеспечения интересов субъектом

гражданских правоотношений / Осуществление и защита гражданских и трудовых прав: Сб. науч. тр. / Кубан. гос.ун-т; [Редкол.: Г.Д.Чепига (отв. ред.) и др.]. – Краснодар: КГУ, 1989. – С. 17-22.